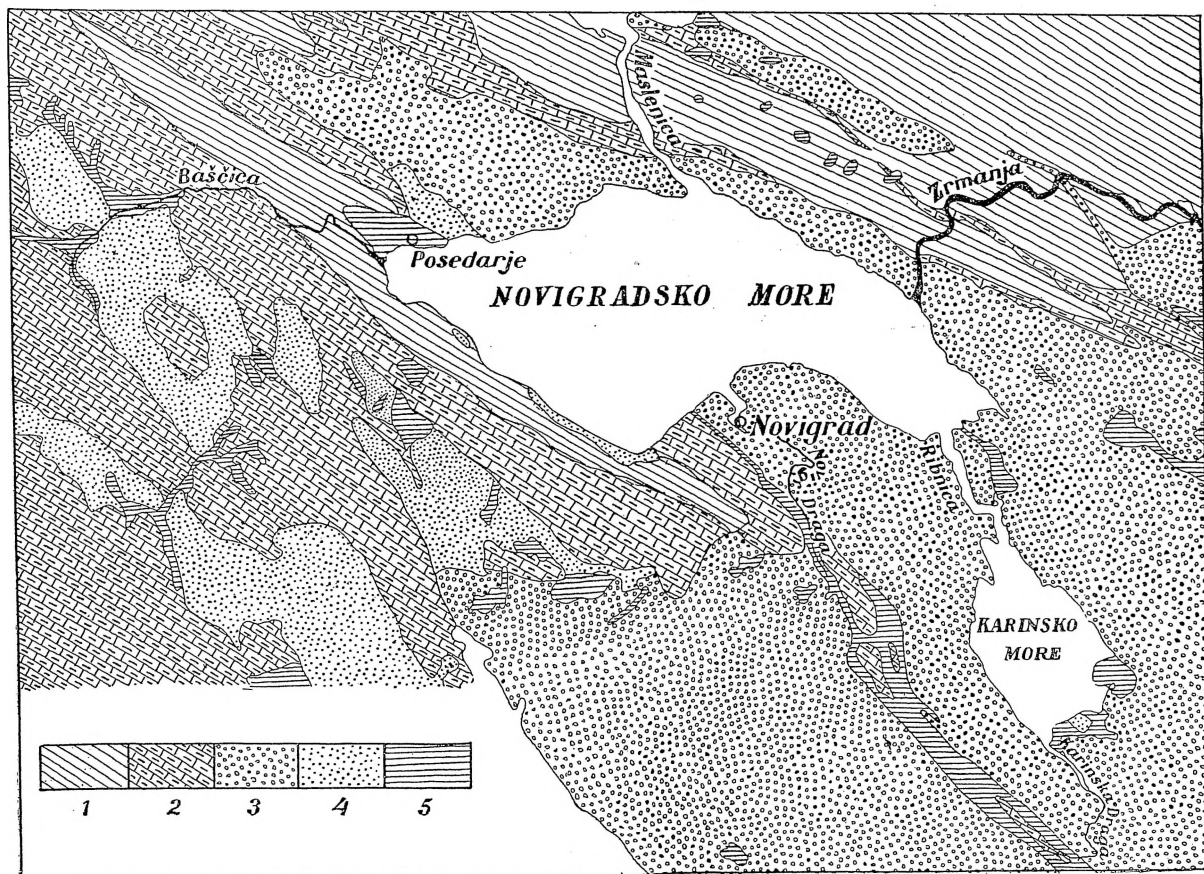

ОКОЛИНА НОВИГРАДСКОГ И КАРИНСКОГ МОРА.

Новиградско и Каринско Море леже у копну, југоисточно од Велебитског Канала, и представљају права континентална мора. Са Велебитским Каналом Новиградско Море је спојено мореузом Масленицом, а са овим морем Каринско је у вези мореузом Рибницом.

ПОВРШ, ТЕРАСЕ И ЛАКТАСТА СКРЕТАЊА ДОЛИНА.

Оба мора су опкољена ниском површи, која је нагнута од ЈИ-а ка СЗ-у, ка Велебитском Каналу. Према СЗ-у ова је површ једино и отворена, док је са свих осталих страна ограничена вишим земљиштем. Тако се североисточно од Каринског Мора са површи диже гребен Орљака, састављен од проминских

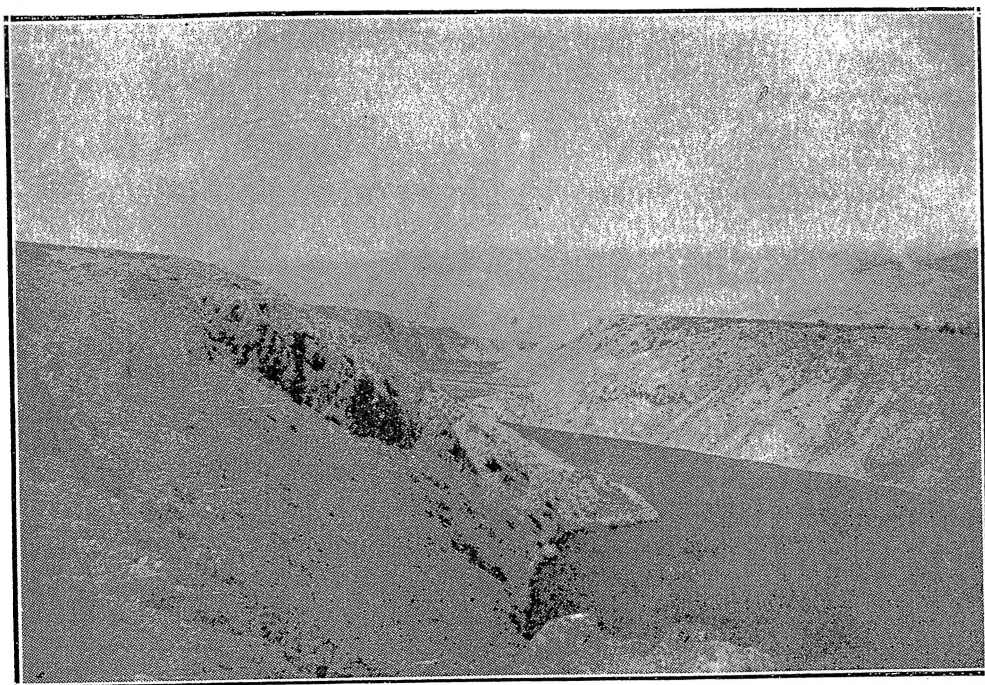

Слика 1. Геолошка карта околине Новиградског и Каринског Мора (према специјалној геолошкој карти). Размера 1:150.000. 1, кретацејски доломити и кречњаци; 2, палеогени кречњаци и лапори; 3, промински лапори и конгломерати; 4, дилувијални седименти; и 5, алувијални наноси.

конгломерата.¹ (Слика 1.) Њихови се слојеви пружају динарски, а падају СИ-у. Североисточно од Новиградског Мора површ је ограничена главицама: Баровином, Бојником, Китом и другим. На ЈИ-у са ове површи диже се такође више земљиште, а на ЈЗ-у она је ограничена једним дугим и ниским гребеном динарског правца.

Сама површ најшира је и најбоље изражена југозападно од поменутих мора. Између тих мора и каринско-придрашке депресије она је врло јасно нагнута од ЈИ-а ка СЗ-у. Према ЈИ-у, на површи су висине од 141 и 127 м, на СЗ-у од 102 м, и даље на СЗ-у од 85 и 75 м. Ова се површ састоји у главном од проминских лапора и конгломерата, који се пружају динарски, и скоро свуда падају СИ-у.

Југозападно од Новиградског Мора види се површ висока око 100 м. Она је засечена делимице у рудистичким кречњацима, а поглавито у палеогеним

Слика 2. Површ око Масленице.

кречњацима и лапорима, и у стародилувијалним седиментима. Разуђена је неколиким долинама. Док теку кроз дилувијалне шљункове и пескове и кроз лапоре, ове долине су широке; у доњим токовима, међутим, оне су усечене у кречњацима и клисурасте. Најглавније од ових долина јесу Слапача, Шкриље и Звијезда. Површ се пружа и даље према СЗ-у, преко долине Башчице. Југозападно од ње диже се исламски гребен, висок 140—166 м, и састављен од еоцених лапора и пешчара, и од дилувијалних седимената.

Ова површ, висока око 100 м, јавља се и северозападно од Новиградског Мора, између Поседарја и Масленице, а особито је развијена на левој страни Масленичког Канала. Она улази и у Велебитски Канал, пружајући се његовом југозападном страном, и при томе се нешто снижава. Иста ова површ, засечена у рудистичким кречњацима, види се и на источној страни Масленице. (Слика 2.) И овде се она поступно спушта према С-у, ка Велебитском Каналу, али и према Ј-у, ка Новиградском Мору. Површ од 100 м јавља се, даље, североисточно од Новиградског Мора, нарочито северозападно од Ките (на карти Na ponturik)

¹ Геолошки подаци наводе се по карти: Geologische Spezialkarte der... österreichisch-ungarischen Monarchie.. Z. 29, C. XIII, Novegradi u. Benkovac.

и под Бојником. Даље се она види југоисточно од Бојника и североисточно од мореузине Рибнице, а особито је изражена око Дубоке Дрџе.

Сем ове површи, која је висока око 100 м, и опкољава обе депресије, види се и нижа тераса, апсолутне висине око 80 м. Она је најбоље развијена југоисточно од Каринског Мора, на десној страни реке Каришнице. Исте ове висине је и рт, североисточно од села Карина, такође на десној страни Каришнице. Од ове терасе од 80 м далеко више је развијена нижа, са апсолутном висином око 40 м. Најбоље је ова тераса одржана југозападно од Каринског Мора. Овде је засечена у проминским лапорима, и пружа се од ЈИ-а ка СЗ-у, на дужини око 2500 м. Теме јој је широко 100—200 м, и разуђено дубоким долинама. Иста ова тераса јавља се и у долини реке Каришнице, на обема њеним странама, и, даље, западно од мореуза Рибнице. Око Новиградског Мора ова тераса се види југозападно од Новиградског Порта, на обема странама придрашко-каринске депресије. Даље, она се јавља северозападно од Новиградског Мора, између Поседарја и Масленице, и на североисточној страни истог мора, између Масленице и Зрмање.

Око Каринског и Новиградског Мора јављају се, дакле, површ висока око 100 м, и две терасе: виша око 80, и нижа око 40 м. И површ и терасе несумњиво су ранији ерозиони нивои.

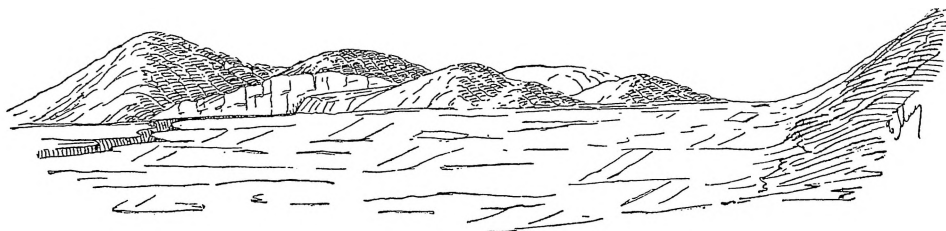
Доњи токови оних река, што се уливају у Каринско и Новиградско Море, јако падају у очи својим лактастим скретањима.

Каринска Дрџа, на пример, тече депресијом која је издубена у еоценим лапорима и пешчарима, и покривена алувијалним наносима; она се пружа у динарском правцу. Али река оставља ову динарску удолину, високу 75 м, и скреће на СИ, просецајући управно слојеве проминских конгломерата, и пробијајући се кроз земљиште, високо до 145 м. Текући тако на СИ Каринска Дрџа се улива у Каришницу, која има динарски правац. Зашто Каринска Дрџа напушта ниже и мекше земљиште, и пробија се кроз више и чвршће?

Иста оваква појава јавља се и код Новиградске Дрџе. У северозападном продужењу каринске депресије лежи придрашка. Њено дно је нагнуто од цркве Св. Марка према СЗ-у. И у овом случају се види, како река оставља ниже и мекше земљиште у депресији, и пробија се кроз више и чвршће на СИ-у. При томе она просеца проминске конгломерате и лапоре, и улива се у Новиградску Рику, израђену дуж слојева, и у динарском правцу.

Трећи случај ове врсте јавља се даље на СЗ-у. Долина Башчице, у свом горњем току, има динарски правац, и тече исламском синклиналом. Међутим, из алувијалне равни Слашница, високе 69 м, она скреће према СИ-у, и просеца гребен, виши од 100 м, састављен од стародилувијалних седимената. Даље Башчица тече кроз ниже земљиште према Новиградском Мору.

Али најизразитија појава ове врсте види се на Зрмањи. Од Обровца она тече у динарском правцу, и усечена је у типској површи, која се зове Бравско. Међутим, Зрмања оставља ову површ, која се пружа ка СЗ-у, скреће на ЈЗ, пробија се кроз више главице, и улива у Новиградско Море. (Слика 3.) Севе-

Слика 3. Зрмања оставља удолину на СЗ-у, и пробија се кроз више земљиште на ЈЗ-у.

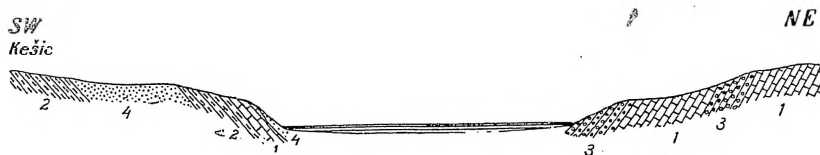
роззападно од овог лакта зрмањиног продужује се сама површ. Највиши део њен чини једно седло високо до 150 м. Од овог седла пружа се према ЈИ-у, ка садашњој Зрмањи, клисура. Али се од овог истог седла спушта према СЗ-у,

све до Велебитског Канала, једна дрђага. Од поменутог седла, као остатка старог корита, ова дрђага се развила најпре као долина, а доцније је карстификована; отуда се на њеном дну виде плитке и дугуласте вртаче.

Описана површ од 100 м, и терасе од 80 и 40 м, показују, да су се у области новиградске и каринске депресије ерозиони базиси померали на махове, док није дошло до данашњег стања. А факат што Каринска и Новиградска Дрђага, Башчица и Зрмања остављају своје уздужне депресије, и пробијају се кроз више земљиште, идући ка СИ-у, односно ка ЈЗ-у, — тај факат показује, да су поменуте промене ерозионог базиса биле од великог значаја за правац река и долина око Каринског и Новиградског Мора.

РАЗВИТАК ЗЕМЉИШТА.

Најстарији слојеви, који учествују у грађи околине Каринског и Новиградског Мора, јесу кретацејски доломити и рудистички кречњаџи. Дуга а уска зона ових слојева види се југозападно од Новиградског Мора. (Слика 4.)

Слика 4. Профил кроз околину Новиградског Мора. Размера 1:150.000, висине увећане пет пута. 1, рудистички кречњаџи; 2, палеогени седименти; 3, промински конгломерати; и 4, дилувијалне насlage.

Пењући се одатле на површ, према ЈЗ-у, и идући ка Исламу, долазе правилно, после рудистичких, палеогени седименти: најпре имперфоратски и нумулитски кречњаџи, а затим средње-еоцени лапори и пешчари. Сви се ови седименти пружају динарски, и падају СИ-у; једино се у поменутим лапорима и пешчарима констатује и синклиналан положај. Ови последњи слојеви покривени су, на великом пространству, песковима и глинама из раног дилувијума.

Најстарији слојеви ове серије, поменути рудистички кречњаџи, чине приморје и обалу. Североисточно на њих належу имперфоратски и нумулитски кречњаџи, и затим, као млађи седименти, промински лапори и конгломерати. Сви се ови слојеви пружају такође динарски а падају СИ-у; једино се у проминским конгломератима, као најмлађим убраним слојевима, констатује и синклиналан положај. Идући даље ка СИ-у и С-у јављају се понова палеогени кречњаџи, и, најзад, рудистички. Ови последњи се виде око мореуза Масленице.

Седиментација се, дакле, у овој области вршила од горње креде, кроз еоцен, све до доњег олигоцена. Како су најмлађи убрани слојеви доњо-олигоцени промински лапори, — то се набирање изршило после доњег олигоцена. Од поменуте зоне рудистичких кречњака улази се правилно у област млађих слојева, и на ЈЗ-у, у исламску, и на СИ-у, у новиградско-каринску синклиналу. Североисточно од ове последње синклинале јављају се старији слојеви, палеогени и кретацејски, чинећи масленичку антиклиналу.

Са набирањем, које се вршило после доњег олигоцена, настала је континентална епоха. Она је трајала не само током набирања, већ и доцније, кроз цео миоцен и плиоцен, и почетком дилувијума.

На југоисточној обали Каринског Мора, пред фрањевачким самостаном, види се купа висока 10 м. Њен врх се састоји од шљунка и бигра. На североисточној страни ове купе испод бигра су оголићени жућкасти лапори. Њихови су слојеви скоро хоризонтални и просечени дијаклазама. Рихард Шуберт наводи да се они и при микроскопском испитивању јасно разликују од средње-еоцених маринских лапора. По мишљењу тога аутора могућно је да су ови слојеви остаци неогених језерских лапора, који су раније заузимали веће

пространство. Сличне језерске насlage, по *Шубертовом* тврђењу, могу се наћи и у исламској синклинали, у подлози дилувијалних седимената.¹

Млађи седименти, у главном пескови и глине из раног дилувијума, јављају се у обема синклиналама, и новиградској и исламској.

У новиградској депресији, источно од Поседарја, ови седименти чине обалу на извесној дужини. Они се састоје од пескова, у којима су уложени стеновити комадићи и облуди; преко њих лежи глиновит лес. Пескови су дебели до 4, а лес до 2 м. Идући даље ка СИ-у карактер ових седимената се мења: при дну су глиновити лапори, у којима је слој слабо уобљеног шљунка, дебео 1 дм; преко тога долазе компактни лапорци хоризонталних слојева, па бигар. Дилувијални седименти јако су распрострањени и на југозападној обали Новиградског Мора. Идући од Поседарја ка Новиграду, на десној обали потока Шкриље ови седименти падају врло благо ка мору. Даље ка ЈИ-у њихова дебљина износи 6—8 м. Код врела Нозрета они су оваког састава: у основи су фини, жућкасти пескови дебели до 4 м; преко њих долазе ситнозрни пешчари, у којима је местимиче уложен ситан шљунак; при врху је глина са складовима шљунка. Ови се седименти пењу уз страну до 30 м висине.

Дилувијални седименти јако су распрострањени у исламској синклинали. Североисточно од Грчког Ислама, између лапора и пешчара на ЈЗ-у и нумулитских кречњака на СИ-у, сталожени су стародилувијални пескови. Североисточно и северозападно од Латинског Ислама дилувијални седименти леже преко средње-еоцених лапора и пешчара. Поред пута, на једном месту ови су седименти оголићени, и види се да су оваквог састава: у основи је песковита глина, а при врху ситан шљунак. Шљунак је правилно уобљен, и састављен искључиво од средње-еоцених лапора.

Приликом олиго-миоценог набирања створене су две антиклинале: масленичка и поседарска. Оне су биле растављене новиградско-каринском синклиналом, док југозападно од поседарске антиклинале лежи нова, исламска синклинала. Током набирања, и доцније, у миоцену и плиоцену, постала је површ, која опкољава Новиградско и Каринско Море. У тој су површи биле јасне две синклиналне депресије: исламска и новиградско-каринска. Према поменутиим *Шубертовим* проматрањима могућно је, да су у обема овим депресијама и у плиоцену постојала језера. Али је несумњиво да су обе ове депресије имале током неогена континенталну хидрографију, и да су њихови дилувијални седименти (пескови, лапори и лапорци, пешчари, глине и шљункови) сталожени у басенима.

Као што је речено, радом ерозије и денудације створена је око ових депресија пространа површ. Она је била нагнута ка Северу, ка Велебитском Каналу. У овом каналу, као што је то утврђено, постојало је у плиоцену језеро. Плиоцени слатководни седименти очувани су на североисточној обали канала, код Селина, и на југозападној обали, код Вињерца.² Југоисточно од овог села неогени седименти су се одржали у једном полукружном заливу, дугом и широком око 50 м; они се пењу до 15 м. То су лапоровити слојеви, нагнути ка Северу, т. ј. ка мору, и разривени јаругама. У њима су израђени клифови, високи до 10 м. Како је површ, која опкољава Новиградско и Каринско Море, нагнута ка Велебитском Каналу, то је у плиоцену језеро овог канала отицало новиградско-каринска депресија.

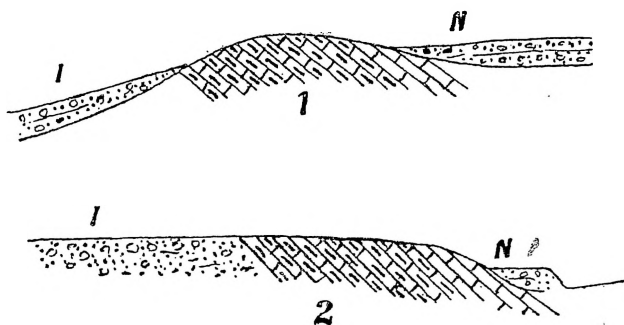
Дилувијални седименти, који испуњавају исламску синклиналу, заузимају релативно знатне висине. У њима су коте од 111, 112, 138, 143 и 165 м. Како се ови седименти не налазе на нижем земљишту, на површи и на страни, то је несумњиво да они нису ни сталожени у своме садашњем висинском положају. Они су депоновани у исламској синклинали, која је у дилувијуму лежала ниже,

¹ Richard Schubert: Geologischer Führer durch Dalmatien, с. 21.—22.; Erläuterungen zur geologischen Karte der österreichisch-ungarischen Monarchie, Z. 29, C. XIII, с. 25.

² Richard Schubert: Verbreitung der Süßwasserneogen- und Diluvialschotter-Vorkommen im Bereiche der Zermanja, Kerka u. Cetina (Petermann's Mitteilungen, 1910, II, Taf. 6). — Боривоје Ж. Милојевић: Обала око Стариграда и Селина (Гласник Географског Друштва, св. 10, с. 108.—9.)

и тек у постдилувијуму, епирогенетским покретима, дошла у садашњи висински положај. (Слика 5.) Али ово епирогенетско, постдилувијално издизање није било непрекидно: оно се вршило на махове. Тако су створене површ од 100 м, и терасе од 80 и 40 м.

Издизање земљишта, такође дилувијално и постдилувијално, утврђено је и на североисточној обали Велебитског Канала. С друге стране констатовано је и постдилувијално спуштање дна у овом каналу. А како је у плиоцено језеро Велебитског Канала отицала плиоцена новиградска депресија, то се њена отока, услед поменутог спуштања дна у Велебитском Каналу, удубљивала, и тако

Слика 5. Исламска и новиградска синклинала за време дилувијума (1) и данас (2).

створила клисуру Масленице. Услед истог узрока удубла се и отока каринске депресије, и створила клисуру Рибнице.

Као што је утврђено да се спуштало дно Велебитског Канала,¹ исто тако је, по многим морфолошким знацима, несумњиво да су се спуштала и дна каринске и новиградске депресије. Услед овог спуштања морала је ојачати регресивна ерозија и каринских и новиградских притока. На тај је начин Каришница пробила развође према ЈЗ-у, ушла у Каринску Дрaгу, и обрнула је у свој слив. Исто се тако морају објаснити и описана лактаста скретања Новиградске Дрaге и Башчице. Једна притока новиградске депресије, удубљујући се регресивно између Бојника и Ките, допрла је до Зрмање, и обрнула је у свој слив према ЈЗ-у. Ово се скретање Зрмање извршило још док је она текла на површи. Када је ова површ представљала доњи ерозиони базис, текле су по њој, према СЗ-у, две реке: једно Зрмања, која се уливала у језеро Велебитског Канала, и друго отока новиградске депресије, која је текла изнад данашње клисуре и мореузине Масленице. Да се спуштало само дно Велебитског Канала, онда би се не само створила клисура Масленице, већ би и Зрмања, као притока поменутог канала, створила себи клисуру. Али, како је Зрмања напустила свој ток према СЗ-у, и скренула лактасто ка Новиградском Мору, пробијајући се при томе кроз више земљиште, — то се мора закључити да се, у исто време са спуштањем Велебитског Канала, спуштало и дно новиградске депресије.

Отуда је потпуно без основа тврдња *Рихарда Шуберта*, по којој продор Масленице представља потопљени део саме Зрмање.² Тако би било да се Зрмања уливала у новиградску депресију пре него што је постала клисура Масленице. Али је Зрмања тада текла према СЗ-у, и од новиградске депресије била одвојена јасним развођем. Масленица је, дакле, несумњиво створена удубљивањем отоке, која је водила из новиградске депресије у Велебитски Канал.

Затим је Масленица, услед спуштања земљишта, потопљена под море. Исто су тако потопљени и новиградска депресија, даље мореузина Рибница, каринска

¹ Боровоје Ж. Милојевић: поменути чланак, с. 109.—10.

² Richard Schubert: Die Entstehungsgeschichte der vier dalmatischen Flusstäler (Petermann's Mitteilungen, 1910., II, с. 12.)

депресија и доњи ток Зрмање. По изобатама се види врло јасно да је потопљена плавина зрмањина. Идући уз ову реку констатује се како су потопљене и мале равни заостале у меандрима.

ОБАЛА.

Дејство абразије уопште је незнатно, али је различито у разним стенама. Оно је најјаче у дилuviјалним песковима и глинама. Североисточно од Поседарја у тим се седиментима јављају врло изразити клифови. Они се виде и на југозападној обали Новиградског Мора, особито око врела Нозрета. Дилuviјални седименти у своме доњем делу овде су представљени песковима, које таласи лако разоравају. Пешчари, што леже преко њих, остају тако без подлоге, и обурвавају се. Северозападно од Нозрета виде се у мору пешчарски блокови, далеко за 20 м од обале. Даље на СЗ-у клифови су високи 6—8 м.

И промински лапори се лако разоравају, те су због тога и на њима развијени клифови. То је особито случај на југозападној обали Каринског Мора. Овде се у поменутим лапорима виде клифови и врло стрме обале, високи 10—15 м. Лапори се пружају динарски и падају ка мору, ка СИ-у.

Промински конгломерати су отпорнији према абразији, те је и обала у њима знатно блажа. То се најбоље види опет југозападно од Каринског Мора. Преко поменутих лапора одржали су се местимице конгломерати: и док се лапори карактеришу клифовима, дотле се у овим конгломератима виде блаже стране и обале. Али су конгломерати просечени дијаклазама, које се проширују. Отуда се они цепају у блокове, и ови се обурвавају.

На кречњацима се још мање види утицај абразије. У југозападном углу Новиградског Мора обала се састоји од рудистичких кречњака. Они се пружају динарски, а падају ЈЗ-у. Њихови су слојеви дебели, и између њих продире море долазећи са СЗ-а. Код палеогених кречњака већ нема овакве правилности. Они се такође пружају динарски и падају СИ-у. Али су ови кречњаци испросећани ситним, неправилним пукотинама, и дуж њих издвојени у неправилне блокове.

КЛИМА И ХИДРОГРАФИЈА.

И ако су оба ова мора мала и релативно плитка, опет се у клими околног земљишта осећају њихови утицаји. Тако на страни, која се диже североисточно од Новиградског Мора, зими снег ретко пада, и када падне, траје један до два часа. Међутим, на поменутој површи, која опкољава мора, снег чешће пада, дуже остаје, и дебљи је. На ова мора, зими релативно топлија, дува са суседног и хладног Велебита јака бура. Она обично диже у ваздух капљице морске воде, и тако ствара „дим“. Таласи, који су настали приликом једне јаке буре, разорили су моло на пунти Ждриоцу, према Масленици. Кад је море мирно, а јака бура дуне изненада, она избацује рибе на копно. Поред буре, зими са Орљака дува и југоисточни ветар, сличан бури, који се зове „левандара“. Са буром и левандаром смењује се зими кишни југ. Летњи ветар је познати „мајиштрал“. По рачуну рибара, он траје од 19. марта до 8. септембра. Иза тога настаје „бонаца“ (лепо време), а после 1. новембра, све до марта, дувају поменути зимски ветрови.

Утицаји копна виде се врло јасно на морима и њиховим особинама. Због тога што леже дубоко у копну, оба мора се неких година заледе. Јануара 1926. год. заледили су се и Новиградско и Каринско Море. Лед се ухватио једне ноћи када је време било тихо и ведро. Поред обале био је нешто дебљи, а на пучини врло танак. Отопио се сутра дан услед јужног ветра и кише. По Каринском Мору виделе су се тада санте. Оба мора била су се заледила и у зиму 1895.—96. год. Сем ниске температуре, залеђивању ових мора доприноси и то, што у њих утичу реке, нарочито Зрмања и Каришница, и уносе знатне количине слатке воде.

Обе ове реке, као и Башчица, имају великог утицаја на хидрографске прилике поменутих мора. Башчица, која тече кроз лапоре, пескове и глине, и

Каришница, која тече такође кроз лапоре, — уносе, приликом киша, у мора муљ, и замуће их. Исто то чини и Зрмања. Отуда су за време киша мора мутна и жућкаста, особито поред обале, а за време суше бистра и модра. Зрмања има велики значај и за кретање воде у Новиградском Мору. Утичући у море са СИ-а она тече према ЈЗ-у, и иде поред обале, оптичући басен. Рибари опажају струју, која се креће од ушћа Зрмање, поред Новиграда и Поседарја, док не уђе у Масленицу.

За хидрографију ове области од важности је и њен различан геолошки састав. У хидрографском погледу постоји разлика између кречњака са конгломератима, и лапора са песковима и глинама. Прве, пропустљиве стене потпуно су суве, док у другим, непропустљивим, има и лети извора и потока. Њима су нарочито богате исламска синклинала и придрашко-каринска депресија.

БИЉНИ СВЕТ.

У вегетацији превлађују приморски утицаји, и биљни свет је у главном средоземан. Али су, поред тога, знатни и копнени утицаји. Копнена вегетација, са листопадним дрвећем и цбуњем, јавља се нарочито на површи североисточно од Новиградског Мора, и на гребену Орљаку. Услед бурџ на површи су стабла полегла ЈЗ-у, а многа на својим североисточним деловима — оним који су изложени бури — и немају грана.

Вегетација је, даље, различна према подлози. У томе се погледу издвајају алувијалне наслаге, дилувијални пескови и глине, и лапори на једној, — од палеогених и рудистичких кречњака на другој страни. Алувијална придрашко-каринска депресија, и дилувијалне зоне око Новиградског Мора и у исламској синклинали, имају густу, непрекидну вегетацију. Сличан биљни свет види се и на лапорима, нарочито југоисточно од Новиграда. Међутим, на зонама, које се састоје од кречњака, вегетација је ретка; она је представљена цбуњем и травама, који су везани за пукотине. На проминским конгломератима биљни свет је знатно гушћи него на кречњацима, али није онако бујан као на поменутим лапорима и дилувијалним наслагама.

ПРИВРЕДА И САОБРАЋАЈ.

Поменуте зоне непрекидне вегетације представљају најважније привредне површине. Новиград има три такве површине: дилувијалну зону у исламској синклинали, алувијалну придрашку депресију, и зону лапора југоисточно од Новиграда. И Поседарје има три сличне привредне површине: у исламској синклинали, на дилувијалним наслагама; око Поседарја, у алувијалној равни и на дилувијалној зони; и североисточно од Поседарја, у проминским лапорима. Најраспрострањенија и најважнија култура ових површина јесте лоза. Домаћа лоза уништена је недавно Филоксером, и сада се наново подиже на америчкој подлози. Ипак још има запустелих винограда на лапоровитим зонама североисточно од Поседарја и Новиграда. У виноградима су, поред лозе, и смокве или маслине; тамо где је лоза уништена, оне се једино и виде. Поред ових култура, у алувијалним равнинама јављају се и њиве са пшеницом или кукурузом; у њима су такође маслине. Али културе жита, по своме пространству, а нарочито по своме значају, далеко изостају иза култура лозе и маслине.

Конгломератске и кречњачке зоне, обрасле цбуњем и пашом, јесу области сточарства. Оно је нарочито развијено у Поседарју. Око 20 Поседараца имају станове на СИ-у од свог села. Ту им стока пасе и поји се на бунару Отомишу. Почетком лета, када се услед суше трава спрљи, а нарочито када поменути бунар пресуши, стока се догони у село. Овде пасе по кршу, а поји се на бунарима, којих у дилувијалним седиментима и у лапорима око Поседарја има неколико. Ивиндићи, чији су станови најдаље од села, у јуну и не долазе у село, већ благо тада превезу на Масленици бродима, и гоне га у Велебит на испашу. У јесен, са настанком киша, враћају се на своје станове. Тада на

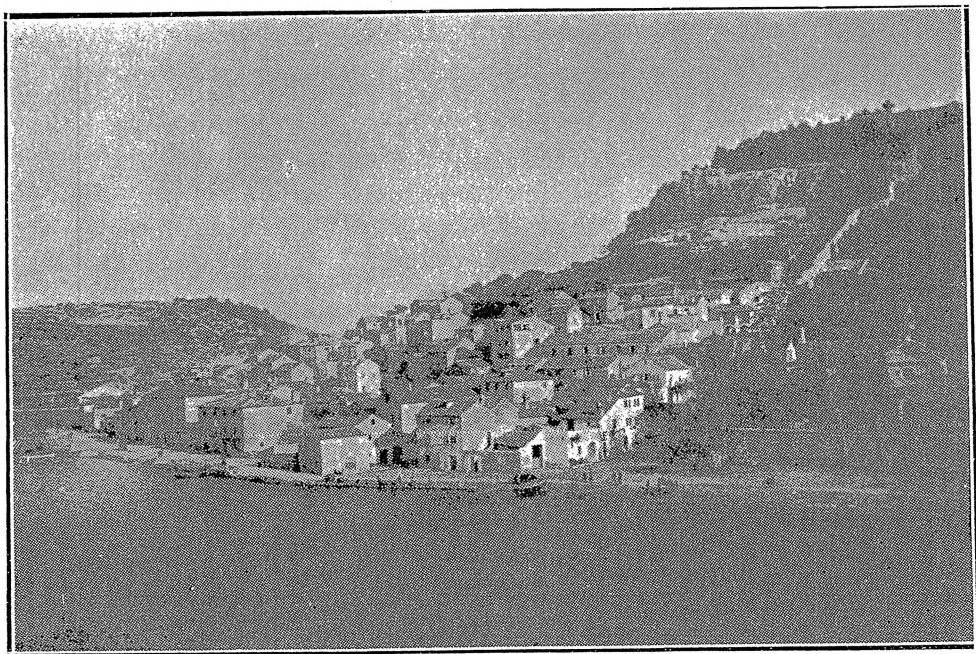
станове истерују стоку и сељаци из Поседарја. Конгломератска зона, која лежи североисточно од Новиградског Мора, такође је паша, и то зимска паша Јесеничана. Као што је речено, овде при мору снег ретко пада и мало траје, док је на површи око Јесеница чешћи и дужи. Отуда се преко зиме овце догоне у ово приморје на пашу.

Риболов је пре Светског Рата био далеко развијенији; нарочито су се ловили туњеви и гајиле остриге.¹ У Новиграду има и' сад десетак рибарских бродова. Удружени рибари лове туњеве на више места и лов деле. Сем тога риба се лови и оствама и удицама. У Поседарју риболов је слабије развијен.

Због оскудице у житу у ове се крајеве највише увози брашно, и то паробродима у Новиград. Сељаци из Поседарја дају у јесен извесан део жита своје властелину, а у пролеће то жито од њега купују. У Новиград се даље увозе даске и дрвена грађа. Највише се извози вино. Оно иде поглавито у Лику, на пр. у Оточац, и у друга места.

НАСЕЉА.

Оба насеља ових депресија, Поседарје и Новиград, разликују се међу собом и по положају и по типу. Поседарје лежи скоро у средини својих при-

Слика 6. Новиград.

вредних површина, између алувијалне равни на ЈЗ-у, и дилувијалне и лапоровите зоне на СИ-у. Оно је на обали. Куће су у њему збијене и камене. Новиград лежи такође на обали, али далеко од својих привредних површина. Он се састоји од града и подграђа. (Слика 6.) Град је на самој површи. На југоисточној страни од града полази зид и спушта се до мора; на северозападној страни, међутим, место зида види се дебео слој лапора. Тако је овде сама природа олакшала утврђивање насеља. Куће се у Новиграду пењу од мора уз страну. Данас је најважнији део насеља „рива“ (обала). Раније је, међутим, највећи значај имала једна уска улица, која иде паралелно са ривом, и лежи горе на страни. Рива је доцније насута, и средиште Новиграда спустило се на

¹ Francesco Madirazza: Storia e costituzione dei comuni dalmati. Spalato, 1911, с. 141.

обалу. Куће су збијене, високе и камене. Покривене су „купом“ (ћерамидом), која је залепљена „малтом“; тако им бура не може нашкодити.

Најстарије познато насеље лежало је на оном месту где се Масленицом улази у Новиградско Море. На обали, североисточно од канала нађени су у гробовима гвоздене удице и остве, и римски бакарни новци. Становници овог насеља бавили су се, дакле, рибарством. За риболов је ово место доиста најпогодније: овде су се, на крају канала, могла сачекати сва јата туњева, која долазе Масленицом.

Новиград је постојао крајем 13. века, и припадао крбавским кнежевима Курјаковићима. У 15. веку потпао је под Млетачку Републику, а у 16. веку помиње се „castel di Novegradi“ као важна тврђава против Турака, који су већ били заузели Обровац. 1537. године Турци су заузели и сам Новиград, и њиме владали све до 1646.; тада га је понова узела Млетачка Република.¹ У Новиграду има данас старог становништва, али су многобројни и досељеници, и то ранији из Карина, а новији из Лике. Карињани су се склањали у ово утврђено место, бежећи испред Турака, а Личани су се досељавали у најновије доба, из економских разлога.

Поседарје је постојало несумњиво пре 16. века, јер су се у то доба кнежеви Поседарски настанили у Сењу. Данашње становништво, међутим, доселило се у Поседарје од средине 17. века, од времена када су Турци из ових крајева потиснути. Први досељеници јесу Болићи, којих данас има 5 кућа. Доцније су из Крушева дошли Кланци, и њих данас има 40 кућа; њихови су се претци и борили с Турцима. Затим су се доселили Брале (40 кућа), из Пркоса код Биограда. Дежмаља има 6 кућа; њихов се предак доселио из Надина, где је убио човека. Зурци, 4 куће, досељени су из Новиграда почетком 19. века.

У историји ових насеља најбурније доба представљају млетачко-турске борбе у 16. и 17. веку. Млетачка Република држала је новиградско и каринско приморје, и југозападно од Новиградског Мора, на поменутој површи од 100 м, постојало је према Турцима млетачко утврђење Будим. Турци су међутим држали околину обају мора, и у селу Исламу, према млетачком Будиму, имали своје утврђење Ислам. У овој борби Млетачка Република, као поморска сила, бранила је и штитила приморје од Турака, који су надирали с копна.

Боривоје Ж. Милојевић.

RÉSUMÉ.

LES ENVIRONS DES MERS DE NOVIGRAD ET DE KARIN.

Les mers de Novigrad et de Karin se trouvent au sud-est du canal de Velebit, et représentent de véritables mers intérieures. L'une et l'autre sont entourées par une plate-forme de 100 m de haut; autour d'elles s'étendent deux terrasses, dont la plus haute mesure 80 m et l'autre 40. Les fleuves qui se jettent dans ces mers dévient, en formant de coudes, dans la partie inférieure de leur cours; ils laissent les terrains les plus bas et traversent les plus élevés.

Dans cette région, le plissement s'est effectué pendant la période oligo-miocène. C'est au cours de ce plissement, et ensuite, pendant le néogène et au début du diluvium, que s'est constituée ladite plate-forme. Deux dépressions synclinales s'y sont formées: celle d'Islam et celle de Novigrad. Des lacs existaient très probablement dans ces dépressions même à l'époque pliocène, mais il est hors de doute que des sédiments d'eau douce s'y sont déposés au commencement du diluvium. Après la formation de ces sédiments eurent lieu des mouvements épeirogéniques: le sol se souleva autour des dépressions de Novigrad et de Karin, formant ainsi la plate-forme et les terrasses, tandis que le fond de dépressions elles mêmes,

¹ Vjekoslav Klaić: Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati, II sv., c. 36—7.

s'affaissait. Cet affaissement renforça l'érosion régressive des rivières qui se jettent dans lesdites dépressions. Le détroit de Maslenica se creuse comme un débouché de la dépression de Novigrad, par suite de l'affaissement du fond du canal de Velebit, puis il fut submergé par la mer.

La mer de Novigrad et celle de Karin, quoique petites et peu profondes, ont une certaine influence sur le climat du territoire environnant, surtout en hiver. Le sol, d'autre part, influe considérablement sur l'hydrographie de ces mers: elles gèlent parfois et, pendant la saison de pluie, elles sont très troublées par les apports fluviaux.

La végétation est méditerranéenne: les plantes continentales ne se rencontrent qu'au nord-est de ces deux mers. La végétation est surtout remarquable par sa repartition en zones: elle est luxuriante dans les zones alluviales, diluviennes et marneuses, et très pauvre dans les régions calcaires.

Ces zones de riche végétation sont également des régions de cultures méditerranéennes (vigne et olives), tandis que les terrains calcaires sont des zones d'élevage. En été, la sécheresse qui règne dans ces dernières a pour conséquence des migrations pastorales qui s'étendent jusqu'au sommet de Velebit. La pêche y est moins développée. Les communications par terre au nord-est, surtout avec la région de Lika, sont assez importantes. Posedarje est un village, tandis que Novigrad est une agglomération fortifiée; ce fut, aux XVI et XVIIe siècles, la refuge de la population qui fuyait l'invasion turque. A la même époque, les Turcs y pénétrèrent par terre, tandis que la République de Venise, en sa qualité de puissance maritime, défendait le littoral.
